

УДК 373.5:811.161.2'271.12

Заяць В. — ст. гр. КН-121

*Відокремлений структурний підрозділ «Тернопільський фаховий коледж
Тернопільського національного технічного університету імені Івана
Пулюя»*

СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ПРОБЛЕМИ ГРАМОТНОСТІ

Науковий керівник: викладач-методист Бойчук Т. В.

Zayats V.

*Separate Structural Subdivision «Ternopil Professional College of Ternopil Ivan
Puluj National Technical University»*

ADOLESCENTS' ATTITUDES TOWARDS LITERACY

Supervisor: lecturer-methodologist Boichuk T.

Ключові слова: грамотність, підлітки, PISA, читацька грамотність, мовна поведінка, опитування, українська мова, молодіжний сленг, соціальні мережі.

Keywords: literacy, adolescents, PISA, reading literacy, language behavior, survey, Ukrainian language, youth slang, social networks.

Сьогодні стан мовної освіти в Україні є предметом активних наукових і суспільних дискусій. Попри зростання кількості школярів, які ідентифікують українську мову як рідну, реальний рівень грамотності залишається недостатнім [4]. У зв'язку з цим важливо з'ясувати, як самі підлітки оцінюють зазначену проблему та які чинники впливають на формування їхніх мовних навичок.

За даними міжнародного дослідження PISA-2022, українські 15-річні учні демонструють суттєве зниження рівня читацької грамотності порівняно з 2018 роком [1]. Базового рівня з читання досягли лише 59% учнів, тоді як високих результатів (4-й рівень і вище) — лише 8%. Відставання у читанні від однолітків з інших країн сягає приблизно 2,5 року, що може негативно позначатися на рівні мовної, зокрема граматичної, компетентності.

Водночас моніторингові дослідження фіксують позитивну динаміку мовної самоідентифікації. Зокрема, частка школярів, які вважають українську мову рідною, зросла з 74% у 2024 році до 78% у 2025 році [2]. Крім того, 43% учнів зазначили, що почали частіше використовувати державну мову в повсякденному житті. Однак лише половина опитаних користується українськомовними інтернет-ресурсами, що на 17% менше, ніж два роки тому [3]. Таким чином, цифрове середовище підлітків залишається переважно неукраїномовним, що гальмує розвиток мовних навичок.

Ставлення підлітків до проблеми грамотності є неоднозначним і зумовлене як освітніми, так і соціолінгвістичними чинниками. Частка тих, хто вільно володіє українською мовою, зросла з 61% у 2022 році до 75% у 2024 році [3]. Водночас практика мовного спілкування свідчить про наявність істотних прогалів: за даними моніторингу 2024/2025 року, лише 48% учнів спілкувалися винятково українською мовою під час перерв, а 60% — під час навчальних занять. У позашкільному середовищі ситуація є ще менш сприятливою: 44% опитаних використовують лише українську мову в спілкуванні з друзями, а 49% — у родинному колі [2]. Отже, для

значної частини підлітків українська мова залишається передусім мовою навчання, а не повсякденної комунікації.

З метою верифікації зазначених тенденцій було проведено онлайн-опитування серед 18 студентів першого курсу. Попри те, що 66,7% респондентів оцінили свій рівень грамотності як достатній, 44% зазначили, що протягом останніх 2–3 років він знизився. Із них 38,9% вказали на незначне зниження, а 5,6% — на суттєве. Більшість опитаних (66,7%) проводять у соціальних мережах понад 4 години на день, однак лише 16,7% завжди дотримуються норм правопису в листуванні, тоді як 44,4% часто їх ігнорують задля економії часу. Хоча 94,4% респондентів назвали українську мову рідною, а 72,2% вважають високий рівень грамотності важливим для майбутньої професійної діяльності, лише 22,2% виявили чітку мотивацію до її підвищення. Решта обрали варіант «можливо, якщо буде час», що свідчить не стільки про відсутність зацікавлення, скільки про низьку пріоритетність грамотності в системі життєвих цінностей підлітків. Серед основних чинників зниження рівня грамотності опитані назвали відсутність мотивації (понад 60%), вплив російськомовного контенту (понад 50%) та дистанційне навчання. Найефективнішими засобами її підвищення визначено читання книжок українською мовою (понад 70%), використання мобільних додатків-тренажерів (понад 65%) та збільшення кількості письмових робіт із подальшою перевіркою (понад 50%). Отже, результати дослідження узгоджуються з висновками сучасних мовознавчих праць про розрив між мовною ідентичністю та мовною практикою [4]. Водночас вони мають обмежену репрезентативність через невеликий обсяг вибірки.

Серед ефективних методичних засобів підвищення рівня грамотності на заняттях української мови виокремлюють проблемні та творчі завдання, опорні конспекти, ситуативні ігри, а також алгоритмізовані вправи. Їх систематичне застосування сприяє формуванню орфографічних і пунктуаційних навичок, а також розвитку мовленнєвої компетентності здобувачів освіти.

Отже, проблема грамотності українських підлітків є багатоаспектною. Поряд із позитивною динамікою мовної самоідентифікації результати PISA засвідчують недостатній рівень сформованості практичних мовних умінь. Ставлення підлітків до грамотності формується під впливом суперечливих чинників: з одного боку — підвищення престижу української мови, з іншого — домінування іншомовного контенту та молодіжного сленгу. Подолання розриву між декларованим ставленням і реальною мовною практикою потребує комплексного підходу — від удосконалення методик навчання до формування внутрішньої мотивації учнів та студентів.

Список використаних джерел:

1. PISA-2022. Результати. (Том I). Стан навчання та рівності в освіті: Міжнародний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 (переклад українською мовою) / перекл. Л. Овсяннікова; наук. ред. В. Терещенко; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2024. 518 с. URL: <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/Mizhnarodnyj-zvit-PISA-2022-T1.pdf> (дата звернення: 10.04.2026).
2. До 78% зросла частка учнів, які вважають українську мову рідною. *Інтерфакс-Україна*, 8 жовтня 2025. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1110668.html> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Мовне середовище в українських школах: моніторинг 2024/2025. URL: <https://mezha.net/ua/bukvy/ukraine-language-environment-in-schools-reveals-systemic-factors/> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Цар І. Мова українського підлітка: мікросоціолінгвістичний аналіз. *Культура слова*. 2024. №100. С. 82-95. URL: <https://doi.org/10.37919/0201-419X-2024.100.7> (дата звернення: 10.04.2026).